

Prehľadová práca

Vývoj maskulinnej rodovej identity a tabu homosexuality

Michal Patarák

Masculine Gender Identity Development and The Taboo against Homosexuality

Súhrn

Podľa Judith Butler má rodová identifikácia melancholický charakter, nakoľko identifikácia s rodičom rovnakého pohlavia nastáva po jeho strate ako objektu lásky, čo je v podstate Freudom opísaný mechanizmus melanchólie. Rodiča rovnakého pohlavia musí dieťa stratiť ako objekt lásky pre to, čo Butler nazýva tabu homosexuality, ktoré časovo predchádza tabu incestu. Vyriešenie oidipovského komplexu podľa nej ovplyvňuje rodovú identifikáciu nielen cez tabu incestu, ale aj cez tabu homosexuality, takže heterosexuality by tak vlastne bola len kultúrne podmieneným fenoménom. Takýto chybný psychoanalytický konštrukt je zapríčinený svojvoľnou interpretáciou maskulinných a femininných dispozícií, problému konštitučnej bisexuality a napokon aj samotného priebehu oidipovského komplexu, ktorý je ovplyvnený biologickými premennými omnoho viac, než by sa to na prvý pohľad z prác Sigmunda Freuda mohlo zdať.

Kľúčové slová: Sigmund Freud, Judith Butler, rodová identita, identifikácia, maskulinita, primárna bisexualita, oidipovský komplex, tabu homosexuality.

Summary

Judith Butler believes gender identification is melancholic in nature, because identification with a same sex parent occurs after losing him or her as an object of love, which is basically the mechanism of melancholia Freud describes. A child has to lose a parent of the same sex as an object of love because of what Butler calls the taboo against homosexuality, which takes precedence over the incest taboo. According to her, resolution of an Oedipus complex affects gender identification not just through the incest taboo, but also through the taboo against homosexuality. In such a case, heterosexuality would be a culturally based phenomenon. Such an erroneous psychoanalytical construct is caused by arbitrary interpretation of masculine and feminine dispositions, the problem of primary bisexuality, and ultimately the very course of the Oedipus complex, which is much more influenced by biological factors, than at first glance it might seem from the works of Sigmund Freud.

Key words: Sigmund Freud, Judith Butler, gender identity, identification, masculinity, primary bisexuality, Oedipus complex, taboo against homosexuality.

Úvod do problému

Judith Butler, známa filozofka a feministická teoretička, je autorkou priekopníckej knihy *Trampoty s rodom* (Butler, 2014), v ktorej sa okrem iného snažila narušiť spôsob, akým feministické a sociálne teórie premýšľajú o rode (Kobová, 2014). V tejto práci sa však Butler aj kriticky vysporiadala s niektorými dielami Sigmunda Freuda, na ktorých základe sa snažila revidovať psychoanalytické poňatie rodovej identity. Rod pritom chápe performatívne, teda ako niečo, čo je

stvárané činmi, gestami a túžbami človeka, a nie ako niečo, čo by vyplývalo z predpokladanej podstaty mužskosti alebo ženskosti, ktorá je tak vlastne len umelým produktom, respektíve výsledkom tejto performancie. Rod iba vytvára zdanie substancie a prirodzeného druhu bytia. Nie je ničím esenciálnym, základným a nemenným. Nie je však ani ničím procesuálnym, čo by bolo možné opísať iba ako kontinuálne vytváranie, teda ako *doing gender*, nakoľko to by bolo zas nedostatočným chápaním performatívnosti rodu, ktorá spočíva aj v opakovaní istých rodových aktov a gest (Kobová, 2014). Nejde teda o nejaké *creatio ex nihilo*, ktoré by prebiehalo nepretržite v každom okamihu našej existencie a v ktorom by sa rod neustále nanovo vytváral. Rod podľa Judith Butler nie je atribútom osoby, pretože to by znamenalo, že existuje isté jadro alebo esencia, na ktorej zákla-

Psychiatrické oddelenie FNŠP F. D. Roosevelta Banská Bystrica
Adresa pre korešpondenciu: MUDr. Michal Patarák,
Psychiatrické oddelenie FNŠP F.D. Roosevelta Banská Bystrica,
Cesta k nemocnici 1, 974 01 Banská Bystrica

de sa potom vyvíja. Rod síce ustanovuje identitu, za ktorú je považovaný, ale bez činiteľa. Je len efektom bez začiatku a konca, podobne ako identita. Práve toto považuje Butler za performatívnu: opakovaním určitej normy sa vytvára zdanie podstaty, esencie a prirodzenosti (Lišková, 2009).

V tejto práci však nesledujem partikulárne rodové teórie, ale kľúčové udalosti, predchádzajúce vytvoreniu rodovej identity, ktoré Judith Butler opisuje v súlade s jej polemicným čítaním vybraných spisov Sigmunda Freuda.

Butler píše o primárnej bisexualite dieťaťa, v rámci ktorej môže hovoriť aj o primárnom homosexuálnom vzťahu syna k svojmu otcovi. Ambivalencia voči rodičom tak nemusí prameniť len z rivality dieťaťa voči jednému z nich, čo rieši teória oidipovského konfliktu, ale práve z detskej bisexuality, v rámci ktorej je otec tiež objektom lásky, nielen oidipovským rivalom. Chlapec síce stráca materský objekt, pričom ide o prejav *tabu incestu*, po ktorom sa identifikuje s otcom, čím konsoliduje svoju mužskosť, ale ešte predtým musí zavrhnúť a teda stratiť aj otcovský objekt lásky, a to pre to, čo Butler nazýva *tabu homosexuality*.

Aktuálna práca je pokusom o kritické zhodnotenie tohto psychoanalytického konštruktu.

Rodová identita ako komplexný fenomén

Vývoj rodovej identity vôbec nie je nejakou lineárnou a plynulou trajektóriou (Diamond, 2004). Preto nie je možné jednoducho hovoriť o *maskulínnej rodovej identite* a nebrať pritom do úvahy biologické premenné (Spilková, 2010). Vyvarovať sa však musíme aj plochého uchopenia tézy o tom, že anatómia je našim osudom, alebo takého chápania, podľa ktorého nás biologický rozmer ľudskej bytosti prísne determinuje, čo by napokon platilo aj pre vzťah medzi pohlavím (*sex*) a rodom (*gender*). Na druhej strane, pri úvahách o vzniku rodovej identity nemožno sklznúť do opačného extrému, v ktorom by sme uvažovali o rode ako o niečom nezávislom od biologických vplyvov. Vzťah rodu k biologickému pohlaviu nie je vzťahom kultúry k prírode, ani vedomia k materiálnosti našej korporeality. Týmto by sa do jeho chápania vnášal abstraktný dualizmus karteziánskeho typu (*res cogitans* ako duch či vedomie, a *res extensa* ako fyzické telo) a rodové teórie by tak generovali sériu falošných problémov, čo sa však nanešťastie i skutočne deje, napríklad v zbytočnom spore determinizmu a slobodnej vôle vo veci vzťahu medzi rodom a pohlavím.

Maskulínna rodová identita

Maskulínna identita chlapca vzniká na základe jeho jedinečnej psychickej námahy, ktorá je spojená s oddelením sa od matky, pričom však nejde o nejakú *de-identifikáciu*, ani nie všeobecne o vydelenie sa z feminity ako takej. To je príliš úzke, ale bohužiaľ kultúrne často udržiavané chápanie maskulinity, ako niečoho protikladného k feminite. Akoby maskulinita bola vyčlenením z feminity, jej nedostatkom, tým, čím ona nie je. Chlapci, ktorí sa oddelia od svojej matky príliš rýchlo a prudko, majú tendenciu skôr k rigidnej a *fragilnej maskulínnej identite*, ako aj k narcistickej psychopatológii (Diamond, 2005), nie k tomu, čo by sme mohli chápať ako zdravú maskulinitu.

Podľa Freudovej teórie spočíva vývoj mužskej identity v odmietnutí snáh o matku, ktorú chce chlapec mať a po ktorej túži, pričom sa identifikuje s otcom, čím vlastne prekonáva *kastračnú úzkosť*, ktorá v ňom pôsobila počas súťaženia s ním. Práve identifikáciou s otcom sa v chlapcovi vytvára maskulínna identita.

V súčasnom psychoanalytickom chápaní je však predpokladom úspešnej konštrukcie rodovej identity chlapca nielen odmietnutie matky, o ktorú súťaží s otcom, ale aj jeho *predoidipovský vzťah* s ňou. Ide o vzťah, v ktorom nechce matku iba mať a byť s ňou, respektíve s tým, čo preňho poskytuje, ale v ktorom dokonca chce aj matkou byť. Tento stav niektorí autori nazývajú *primárnou feminitou*, *protofeminitou*, a mal by vraj existovať ešte v druhom roku života (Diamond, 2005). Na ňom je pritom založená *de-identifikačná hypotéza*, ktorá predpokladá, že chlapec musí najskôr zrušiť identifikáciu s matkou, aby sa mohol identifikovať s jej náprotivkom, teda s otcom (Greenson, 1968). To je však príliš jednoduché a redukované chápanie, nakoľko vo vývoji sa vzájomne usporadúva množstvo vnútorných pozícií, ktoré nie sú vo výlučnom vzťahu, ale môžu spolu simultánne koexistovať (Diamond, 2005). V opačnom prípade by identifikácia s otcom bola vlastne *kontra-identifikáciou*, ktorej úspech by závisel od schopnosti de-identifikácie. Som však presvedčený, že chlapec sa už v ranom veku predoidipovsky identifikuje s obidvoma rodičmi a že teórie o protofeminite sú skôr zjednodušenou a príliš priamočiarou predstavou, ktorú treba v plnom rozsahu odmietnuť ako psychoanalytickú fikciu. Práve *recipročná identifikácia* s oboma rodičmi je základom bezpečnej, a pritom variabilnej rodovej expresie (Diamond, 2004), hoci aj tu sa podľa mňa musíme vyvarovať prílišného dogmatizmu. Optimálna by samozrejme bola kombinácia pozorného a protektívneho otca, ktorý pomáha budovať maskulinitu svojho syna - a emocionálne vrelej a empatickej matky, ktorá je schopná jeho maskulinitu nielen rozpoznať, ale aj poskytnúť oporu pre jej ďalšie slobodné rozvíjanie.

Oidipovský komplex

Oidipovský komplex (*Ödipuskomplex*) je usporiadaný celok ľubostných a nepriateľských túžob, ktoré dieťa pociťuje voči svojim rodičom (Laplanche a Pontalis, 1996). *Pozitívny oidipovský komplex* je túžbou po smrti rivala, čiže rodiča rovnakého pohlavia, a sexuálna túžba po rodičovi opačného pohlavia. *Negatívny oidipovský komplex* je zas láskou k rodičovi toho istého pohlavia a žiarlivou nenávisťou k rodičovi opačného pohlavia. *Úplný oidipovský komplex* zahŕňa obidve jeho spomenuté formy, nie je teda len jednostrannou ozvenou mýtu o Oidipovi vo vzťahu k rodičovi toho istého a opačného pohlavia.

Podľa Sigmunda Freuda dieťa prežíva oidipovské konflikty v období medzi tretím a piatym rokom života, teda počas *falického štádia* a jeho oslabenie predznamenáva vstup do *latentného štádia* organizácie libida. V puberte potom oživa v osobitnom type *voľby objektu* (Laplanche a Pontalis, 1996).

Oidipovský komplex zaniká tým, že sa dieťa stáva svedkom dramatických udalostí, v ktorých je trestané za svoje snahy o rodiča opačného pohlavia, ale aj tým, že vidí, že v istom zmysle sa mu vytúžený rodič odopiera a že lásku

venuje skôr svojmu manželskému partnerovi, nie jemu. Aj v neprítomnosti trestu vedie k jeho zániku i holý fakt, že sa dieťaťu nedostáva vo vzťahu s rodičom dlhší čas vytúženého uspokojenia. Napokon, iný pohľad hovorí, že oïdipovský komplex zaniká jednoducho vtedy, keď príde čas a vo vývoji ho má vystriedať nová fáza, respektíve obdobie latencie. Zaniká teda podobne, ako v istom období vypadajú mliečne zuby. Tieto alternatívne pohľady môžu byť oba platné, nevylučujú sa, naopak, navzájom integrálne súvisia (Freud, 1998c).

U dievčaťa nie je možné jednoznačne určiť, v ktorej chvíli jeho oïdipovský komplex ustúpil. V prípade dcéry totiž nehrá rolu *kastračný komplex* (*Kastrationskomplex*), v ktorom sa chlapec obáva kastrácie ako realizácie otcovskej hrozby za svoju sexuálnu aktivitu (Laplanche a Pontalis, 1996). Dievča podľa Freuda vníma neprítomnosť penisu ako hotovú vec (akceptuje kastráciu) a usiluje sa o určitú kompenzáciu, teda si od otca praje nejaké odškodnenie. Praje si s ním mať dieťa. Zánik oïdipovského komplexu u dievčaťa sa spája s tým, že si uvedomí nereálnosť tohto prania, ale môže k nemu dôjsť aj pôsobením úzkosti, ktorá je však subtilnejšia: išlo by o strach z toho, že prestane byť rodičom milované (Freud, 1998c).

Ak uvažujeme o chlapcovi, tak oïdipovský komplex u neho zaniká identifikáciou s rodičom rovnakého pohlavia, čím sa ľúbostný vzťah k rodičovi opačného pohlavia sublimuje, a teda desexualizuje, pričom sa sčasti aj zabrzdí v cieľi, vďaka čomu sa otvára priestor pre nežnosť (Freud, 1998c).

Bisexuálny charakter oïdipovského konfliktu

Ako to vyplýva z pozitívnej a negatívnej formy oïdipovského komplexu, ktoré sú súčasťou úplnej formy oïdipovského komplexu, malý chlapec nemá len dvojaký postoj voči otcovi a voľbu objektu lásky nasmerovanú na matku, ale súčasne sa správa ako malé dievča, lebo preukazuje ženský, nežný postoj voči otcovi a postoj zodpovedajúci žiarlivému nepriateľstvu voči matke (Freud, 1998b). Inak povedané, chlapec nezvádza len matku, ale aj otca. Toto správanie možno hodnotiť ako sexuálne zamerané na najbližších dospelých príslušníkov oboch pohlaví. Vyriešenie oïdipovského komplexu je podľa Freuda závislé od relatívnej sily mužskej alebo ženskej dispozície dieťaťa, „nech ich tvorí čokoľvek“ (Freud, 2005a).

Je možné, že tým, že v súčasnej dobe vyrastajú deti pravdepodobnejšie v blízkosti oboch rodičov, prinajmenšom v čase falického štádia organizácie libida, posilňuje sa práve *bisexuálny charakter* oïdipovského komplexu, hoci moderná psychoanalýza sa sústreďuje najmä na predoidipovské obdobie ako na duálny vzťah dieťaťa a matky. Tento duálny vzťah je však duálny iba v teoretických schémach, nakoľko otec je predsa prítomný i v prvom roku života dieťaťa a mnohokrát sa aktívne ujíma jeho utešovania, prebaľovania, prezliekania, hrá sa s ním a venuje mu veľa pozornosti. Tak aj *predoidipovské obdobie* možno chápať triangulárne, ak aj nie vyslovene oïdipovsky. Striedavá súťaž o pozornosť oboch rodičov by bola práve domnelou infantilnou bisexuálnou pozíciou, ktorá by však nebola daná nejakou *primárnou bisexuálnou konštitúciou*, ako skôr vzťahovými parametrami prostredia. Psychoanalýza sa nezaobera biologickými

faktorami, ktoré ovplyvňujú voľbu objektu a tvorbu rodovej identity, zdôrazňuje však pôsobenie ranného vpečatenia (*Prägung, imprinting*) interakcií dieťaťa s primárnymi vzťahovými osobami a jeho internalizované objektové relácie (Diamond, 2005). Psychoanalytické teórie teda nemožno nikdy chápať ako úplnú explanáciu analyzovaných procesov, ale len ako pohľad z istého uhlu, respektíve ako jeden diel pomyselnej skladačky.

Napriek bisexuálnemu charakteru oïdipovského komplexu sa v psychoanalýze za prostriedok jeho vyriešenia považuje identifikácia s rodičom rovnakého pohlavia a čiastočné a dočasné zrieknutie sa rodiča opačného pohlavia, ktorý bude znovu objavený v adultnom sexuálnom objekte (Rycroft, 1993). Ak by sme sa na tento problém pozreli pohľadom rodovej teoretiky, akou je napríklad Judith Butler, neubránili by sme sa dojmu, že oïdipovskému konfliktu a priori predpisujeme úspešné riešenie identifikáciou s rodičom rovnakého pohlavia, a teda riešenie v prospech heterosexuality. Psychoanalýza by tak mala aj istý normatívny rámeč, pričom jej koncepcia zrelj *genitality* zahŕňa sexuálny styk s milovaným partnerom opačného pohlavia, s umožnením obojstranného orgazmu (Rycroft, 1993). Za dôležité však považujem spomenúť, že identifikácia s rodičom rovnakého pohlavia je základom rodovej identity, čo síce súvisí s objektovou voľbou, napriek tomu však ide o odlišné premenné. Klinické skúsenosti, napríklad s fenoménom *transsexualizmu*, nás vyslovene podnecujú k odlišovaniu medzi pohlavím, rodom a sexuálnou orientáciou. Ako to vyzerá, keď ich neoddeľujeme, ilustrujem v ďalšej časti textu, kde budeme na chvíľku nahliadať na homosexualitu ako na následok nedostatočne vyvinutej rodovej identity.

Problém prehomosexuálneho syna

Na tomto mieste ponúkam krátky extrakt pohľadu Josepha J. Nicolosiho na rané vplyvy, kritické pre vývoj mužskej homosexuality (Nicolosi, 2009). Prijateľné sú najmä pasáže o dôležitosti matky pre emocionálnu reguláciu dieťaťa, ako aj pre obraz otca, ktorý si dieťa môže formovať na základe jej vzťahu k nemu. Od predpokladu, že rané zahanbenie a zranenie maskulinity môže viesť k homosexualite, sa však rozhodne dištancujem, podobne, ako od de-identifikačnej hypotézy, spomenutej vyššie.

Matka nie je len prvým objektom vzťahovej väzby, ale aj objektom emocionálnej regulácie, nakoľko sa chlapec práve prostredníctvom nej učí regulovať svoje emócie. Kým úloha otca je hrať sa a vzbudzovať v dieťati vzrušenie, úlohou matky je regulácia negatívnych stavov, akými sú napríklad hlad alebo fyzický stres. Primárny vzťah s matkou je vzťah, pomocou ktorého sa dieťa učí dôverovať ostatným ľudským bytostiam, pričom problémy s emocionálnou reguláciou majú zvyčajne pôvod v chybách tohto vzťahu. Prvá skúsenosť chlapca s mužskosťou nastáva práve prostredníctvom nej. Otca totiž chlapec vníma jej očami, a to buď ako niekoho, kto je zdrojom bezpečia, alebo ako niekoho nebezpečného. Matka môže zabrániť prístupu otca k synovi (alebo naopak), môže ho v synových očiach devalvovať, môže však znehodnocovať zároveň mužskosť samotného chlapca. Zlé vyladenie medzi matkou a synom môže byť dôsledkom prílišného angažovania matky vo vzťahu k synovi, čo môže viesť k *hyper-arousal*, alebo naopak jej nedostatočného an-

gažovania, čo vedie k *hypo-arousal*. Niekedy sa však stimulácia premenlivo presúva od *hyperstimulácie* k *hypostimulácii*, v závislosti od potrieb matky, ktoré sa menia z momentu na moment. Napríklad matka s bipolárnou poruchou môže v manickkej fáze dieťa stimulovať prílišne, v depresii ho zas opúšťať.

Hyperintruzívny typ matky je narcistická matka, ktorá sa k svojmu dieťaťu správa intruzívne a zvýšene ho stimuluje. Dieťa jej, samozrejme, vysielá signály negatívnej spätnej väzby, ktoré spočívajú napríklad v odvrátení pohľadu, čím sa snaží zabrániť *hyper-arousalu*, alebo v prehnutí chrbátu, pomocou čoho chce vykĺznuť z príliš dusivej interakcie (Schore, 2003), čo však matka ignoruje. Keby sa dostalo do extrémneho vzrušenia (*arousal*), tak dieťa vypína, čo už je disociáciou. Podobne sa však takáto matka správa aj vo vzťahu k manželovi, kde - najmä ak ide o pasívne-vyhýbavý typ muža - vedie takáto hyperstimulácia k jeho emocionálnemu vzdialeniu, ktoré má pre neho protektívny význam, až sa napokon umiestni na perifériu rodinného života. Hyperintruzívna matka používa dieťa ako nástroj vlastnej emocionálnej sebaregulácie.

Opačný, ale rovnako problematický scenár nastáva, keď matka neodpovedá na synove oduševnenie, zaujatie a na jeho prejavy hrdosti. Ide o *non-responzívny typ matky*, ktorý vedie k tomu, že sa syn postupne emocionálne sťahuje. Tiež pritom u neho hrozí aktivácia disociatívnych mechanizmov.

Z obidvoch scenárov vychádza syn, ktorý je habituálne adaptovaný na emocionálne siahnutie sa. Čaká ho však ďalšia vzťahová úloha, a síce obrátenie sa od matky smerom k otcovi. V primárnom vzťahu získal obranu emocionálneho rozpojenia a teraz je veľmi pravdepodobné jeho ďalšie zlyhanie, keď sa ocitá tvárou v tvár citovo nedostupnému otcovi.

Chlapec zisťuje svoje fyzické možnosti, oddeľuje sa od matky, objavuje svet, v ktorom môže urobiť mnohé už aj sám a začína byť na seba hrdý. Všimá si jedinečnosť a oddelenosť svojho *self*. Už nemôže byť zavretý len medzi štyrmi stenami domu alebo v oplatenom dvore, ktorý je pre neho väzením. V tejto fáze vlastnej exhibície, povznesenia a hyperstimulácie je zvýšene senzitívny na zahanbenie. Je teda vysoko vulnérabilný na matkine reakcie. Matka by mala prejaviť adekvátnu podporu a schválenie jeho pokrokov. Úspešná emocionálna regulácia je znakom zvládnutia *fázy separácie a individualizácie*. Poskytuje pritom základ pre ďalšiu vzťahovú výzvu, ktorou je väzba na otca (Schore, 2003). Pre dieťa sú momenty, kedy zbadá v očiach matky lesk, doslova zásadné, a naopak, cíti obrovskú frustráciu, keď pri jej reakcii (alebo jej absencii) cíti známky stresu. Jej tichá odpoveď či jej prísna tvár môže viesť k náhlejšej dysregulácii vnútorných stavov dieťaťa. Dochádza k trhline vo vzťahovej väzbe, po ktorej sa syn cíti pokorený, pasívny, zahanbený a prestáva sa zaujímať o svoje okolie.

Prehomosexuálny chlapec vyrastá odcudzený od svojho tela, od svojich genitálií, od biologicky založenej rodovej vitality a vo svojej mužskosti sa cíti zahanbený a zranený, čo ho napokon vedie k závislosti k telám iných chlapcov, ktoré sú neskôr erotizované (tu ide o predpoklad, že to, čo je vzdialené a tajomné, je exotické, a čo je pre jedinca exotické, to sa môže erotizovať, vrátane maskulinity iných mužov pre nedostatočnosť tej vlastnej; viac Bem, 1996). Jeho neskoršia homosexualita je kompenzačným reparatívnym po-

kusom o získanie iného mužského tela prostredníctvom erotického spojenia sa s ním (Nicolosi, 2009). Rozvoj homosexuality prebieha podľa Nicolosiho v istej kaskáde, kde sa najprv objavuje primárny vzťahový problém s rodičovskou postavou, typicky najprv matkou, a následne otcom, ktorého výsledok je *deficit rodovej identity*, respektíve *komplex rodovej menejcennosti*. Chlapec sa totiž necíti dostatočne maskulínne. Matku môže mať dominantnú, silnú, manipulatívnu, narcistickú a príliš emocionálnu, otca tichého, vo výchove nenápadného alebo neprítomného, prípadne agresívneho a útočného, s tendenciou ponížovať syna. V období dospievania potom dochádza ku kompenzácii rodovej menejcennosti cez vzťahy s osobami rovnakého pohlavia, teda prostredníctvom homoerotických aktivít. Výchovou neboli pokusy dieťaťa o jeho autonómiu, individualizáciu a vlastné maskulínne uskutočňovanie adekvátne podporované, čo môže mať zásadný vplyv najmä na chlapca so *senzitívnym temperamentom*. Zažíval nadmernú kritiku, citový chlad, neprijatie alebo podceňovanie zo strany otca a narcistickú výchovu, emocionálnu manipuláciu či vydieranie zo strany matky. V takomto senzitívnom a rodovo neistom chlapcovi môžu potom vrstovníci len posilňovať a upevňovať rodičovské poslanstvo o tom, aký je nedostatočne mužský, aký je slabý či chybný.

Problémy týchto psychologických konštruktov spočívajú najmä v tom, že nedokážu odhaliť mieru účasti biologických faktorov na vzniku homosexuality, respektíve, i keby sme ich na chvíľku analyzovali ako prijateľné, neprinášali by žiadnu odpoveď na to, prečo sa u istého jedinca v opísanej vzťahovej konštelácii vyvinie homosexuálna orientácia, kým u iného nie. Riešenie je pritom naporúdzi práve v biologických faktoroch, ktoré Nicolosi zrejme skrýva pod pojmom *senzitívny temperament* prehomosexuálneho chlapca. Nicolosi navyše chápe vzťah dieťaťa k rodičom príliš schematicky, nakoľko predpokladá prvotný vzťah k matke a druhotný vzťah k otcovi, hoci, ako som sa to snažil artikulovať vyššie, dieťa má od začiatku bilaterálny vzťah s obojoma rodičmi, ktorý už v prvom roku života možno v istom zmysle považovať za triangulárny.

V týchto tézach sa okrem toho priveľmi smelo spája koncepcia rodovej identity, respektíve maskulinity, so sexuálnou orientáciou, pričom podobnej chyby sa vo svojej knihe dopúšťa aj Judith Butler. Podľa nej zákaz homosexuálneho vzťahu syna k otcovi vedie k identifikácii s ním a tak k heterosexuálnemu vzťahu k matke, pričom zákaz heterosexuálneho incestu napokon nasmeruje objektívnu voľbu dieťaťa na iné ženy, než je matka. S týmto spájaním má však problémy aj psychoanalýza ako taká, nakoľko identifikácia s otcom alebo matkou, ktorá je kľúčová pre formovanie rodovej identity, zároveň zásadne ovplyvňuje objektívnu voľbu dieťaťa.

Mechanizmus identifikácie

Identifikácia (Identifizierung) je proces, ktorým subjekt asimiluje aspekt, vlastnosť, atribút niekoho iného a celkom alebo čiastočne sa mení podľa jeho vzoru. Osobnosť sa vlastne utvára a diferencuje na základe radu identifikácií (Laplanche a Pontalis, 1996). *Inkorporácia (Einverleibung)* nastáva, keď sa duševný proces prežíva a symbolizuje ako telesný, najčastejšie ako požitie ústami, preto má skôr fan-

tazmatický charakter, pričom úzko súvisí s *orálnym štádiom* organizácie libida (Laplanche a Pontalis, 1996). *Interiorizácia* (*Verinnerlichung*) je proces, v ktorom sa intersubjektívne vzťahy transformujú na intrasubjektívne. Používa sa však aj ako synonymum *introjekcie* (*Introjektion*), ktorá úzko súvisí s identifikáciou, ale je blízka aj inkorporácii, nakoľko subjekt necháva objekt alebo jeho vlastnosti prechádzať akoby zvonku dnu, pričom však v sebe nezahrňuje referenciu na telesnosť, ako je to v prípade inkorporácie (Laplanche a Pontalis, 1996). Termín introjekcia je v opozícii k termínu projekcia (Freud, 2005b).

Identifikácia je v psychoanalytickej literatúre chápaná ako proces s kritickým významom pre vytvorenie rodovej identity. Sigmund Freud mechanizmus identifikácie v súvislosti s oiidipovským konfliktom podľa môjho názoru najzrozumiteľnejšie opísal v diele *Davová psychológia a analýza Ja* (Freud, 1998a). V siedmej kapitole tejto knihy môžeme bližšie čítať aj o odlišných vzťahoch chlapca k otcovi a k matke:

„Malý chlapec prejavuje zvláštny záujem o svojho otca a chce byť ako on. Je pre neho vzorom, ideálom a preberá jeho vlastnosti. Jednoducho povedané, identifikuje sa s ním. Toto správanie nemá nič spoločné s pasívnym postojom voči otcovi, naopak, je výrazne mužské a pomáha pripravovať situáciu oiidipovského komplexu. Vzťah k otcovi je *identifikáciou so vzorom*, vzťah k matke je *sexuálnym obsadením objektu* na báze hľadania opory. Obidva vzťahy existujú dlhšie vedľa seba bez toho, aby sa ovplyvňovali alebo rušili. Oiidipovský komplex však vzniká ich vzájomným stretnutím. *Identifikácia s otcom* nadobúda nepriateľské zafarbenie a stáva sa totožná s priáním nahradiť otca. Identifikácia utvára vlastné Ja podľa vzoru iného, pričom to iné prevezme ako vzor. Identifikácia s otcom znamená, že otec je tým, čím by človek chcel byť, kým *voľba otca ako objektu* znamená, že by ho chcel človek mať, čo je skôr prípad malej dcéry. Zásadné tu nie je iba porovnanie identifikačného vzťahu a vzťahu objektivej voľby, ale aj konštatovanie, že identifikácia môže nastúpiť na miesto voľby objektu, teda, že sa voľba objektu môže regresívne meniť na identifikáciu“ (Freud, 1998a). Identifikácia je pritom aj najpôvodnejšou formou citovej väzby na objekt. V tejto súvislosti sa hovorí o *primárnej identifikácii* (*primäre Identifizierung*), i keď Freud tento termín používal minimálne (Laplanche a Pontalis, 1996). Regresívnou cestou sa však môže stať aj náhradou väzby libida na objekt.

Siedma kapitola *Davovej psychológie a analýzy Ja* však pokračuje teóriou mužskej homosexuality, a keďže sme problém maskulinity a homosexuálnej orientácie už načrtli, oplatí sa pozrieť aj na tento text:

„Mladý muž môže byť neobvykle dlho a intenzívne fixovaný v zmysle oiidipovského komplexu na svoju matku. Po ukončení puberty nastáva čas, aby ju vymenil za iný sexuálny objekt. Vtedy však dochádza k náhlemu obratu, v ktorom syn matku neopúšťa, ale sa s ňou identifikuje, premieňa sa na ňu a odteraz hľadá objekty, ktoré mu môžu nahradiť jeho vlastné Ja, ktoré môže milovať a o ktoré sa môže starať tak, ako to zažil od svojej matky. Identifikácia je tu podľa Freuda tak mocná, že premieňa sexuálny charakter Ja podľa vzoru doterajšieho objektu. Objektu samotného sa však mladý muž vzdáva.“

Ide teda o identifikáciu s objektom, ktorého sa človek zriekol, s následnou introjekciou tohto objektu do vlastného Ja, čo je podobný mechanizmus, aký sa deje pri strate objektu za účelom jeho náhrady, ktorý Freud spomína v diele *Smútok a melanchólia* (Freud, 2005c).

Freud v práci *Ja a Ono* (Freud, 1998b) premýšľa, že introjekciou, ktorá je vlastne akýmsi druhom regresie do mechanizmu orálneho štádia, Ja uľahčuje alebo dokonca umožňuje, aby sa istého objektu vzdalo. Identifikácia je vôbec možno podmienkou toho, aby sa Ono vzdávalo svojich objektov. Ja prijíma rysy strateného objektu, pričom sa obracia na vlastné Ono, ktorému sa snaží túto stratu nahradiť, a to tým, že mu hovorí: „Pozri, aj mňa môžeš milovať, veď sa na ten objekt tak podobám“ (Freud, 2005a). Dochádza tu k prevodu *objektového libida* na *narcistické libido*, čo so sebou nevyhnutne prináša aj zrieknutie sa sexuálnych cieľov, teda *desexualizáciu*, ktorá je vlastne podstatnou časťou *sublimácie* (Patarák, 2015). Je dobré si uvedomiť, že toto môže byť vlastne cesta akejkoľvek sublimácie, pretože na to, aby sa libidu vytýčil iný cieľ, než pôvodný sexuálny, je potrebné naviazať ho najprv na Ja. Takýto návrat libida k Ja je pritom *sekundárnym narcizmom* (*sekundärer Narzissmus*). Ak sa vrátíme k oiidipovskému komplexu, pri jeho prekonaní sa musí chlapec vzdať objektového obsadenia matky, pričom na jeho miesto môže nastúpiť identifikácia s matkou alebo sa môže posilniť predchádzajúca identifikácia s otcom. Druhé vyústenie pokladá Freud za normálnejšie, pričom zánikom oiidipovského komplexu sa vlastne upevní chlapcova mužskosť (Freud, 1998b). Tento dej však neprebíha podľa nášho očakávania, v ktorom by sme podľa vyššie opísaných procesov predpokladali, že dieťa sa predsa bude identifikovať s objektom, ktorého sa práve vzdalo. Je to obrovský teoretický problém, ktorý však Freud rieši tým, že vyústenie oiidipovskej situácie považuje za závislé od relatívnej sily mužskej alebo ženskej dispozície dieťaťa (Freud, 1998b). Zasahovanie *konštitučnej bisexuality* do vývoja identifikácií a objektových volieb znemožňuje zrozumiteľnejší opis týchto udalostí a napokon môže znamenať i to, že ambivalencia vo vzťahu k rodičom nevyplýva z identifikácie vplyvom postoja rivality, ale práveže z tejto bisexuality (Freud, 1998b). A to je to, čo výrazne ovplyvnilo formulácie Judith Butler.

Otázka maskulínných a feminínných dispozícií

Až po predchádzajúcich rozboroch sme dostatočne pripravení pozrieť sa bližšie na myšlienky Judith Butler, ktorých kritika je vlastným predmetom tejto práce. Čo teda Butler tvrdí vo svojej knižke *Trampoty s rodom* (Butler, 2014)?

V kapitole *Freud a melanchólia rodu* čitateľovi predstavuje teórie Sigmunda Freuda o tom, že stratou inej ľudskej bytosti, ktorú subjekt miloval, Ja včleňuje jej atribúty do svojej vlastnej štruktúry. Strata iného sa prekonáva prostredníctvom špecifického aktu identifikácie. Láska sa tak útekem do Ja vyhne zničeniu (Freud, 2005c). Identifikácia je teda príspevkom do štruktúry identity subjektu, v ktorej pribudli atribúty strateného objektu. Nejde však o permanentnú interiorizáciu týchto atribútov, ako to spomína Butler, nakoľko interiorizácia má vzťahový charakter a tento termín Butler používa nepresne aj ďalej, i keď sa odvoláva na Freuda. V častiach, kde Butler píše o interiorizácii, Freu-

dove citáty hovoria priamo o identifikácii. Interiorizovať totiž možno napríklad konflikty, zatiaľ čo atribúty možno introjektovať, ak chceme zdôrazniť ich prechod „zvonka dnu“, alebo sa s nimi človek môže identifikovať, ak chceme akcentovať to, že sa stávajú súčasťou jeho osobnosti, respektíve identity.

Ostaňme však pri tom, že stratený objekt sa znovu vytvára v Ja, teda pri tom, že objektové obsadenie nahradila identifikácia (Freud, 1998b). Butler si veľmi dobre všima problematické pasáže z knihy *Ja a Ono* (Freud, 1998b), ktoré sa týkajú formovania rodovej identity. Freud síce hovorí o identifikácii s otcom ako identifikácii, ktorá predchádza identifikácii s matkou, respektíve predchádza aj samotnému oidipovskému konfliktu, ako aj o tom, že normálnym vyústením oidipovského komplexu pre chlapca je posilnenie identifikácie s otcom, avšak zároveň priebeh konfliktu problematizuje uvedením konštitučnej bisexuality dieťaťa. Butler citlivo zachytila slabý bod celej teoretickej konštrukcie, ktorú chcel Freud bezpochyby priviesť bližšie k realite, ktorá, ako sme to už uviedli vyššie, určite nie je taká priamočiara, ako sa mnohé psychoanalytické tézy doteraz nazdávajú (preto som uviedol i siahodlhý príklad Nicolosiho lineárnej trajektórie homosexuálneho vývoja). Butler upozorňuje na to, že uvedením bisexuálnych dispozícií „nieť dôvodu poprieť pôvodnú sexuálnu náklonnosť syna k otcovi, napriek tomu to Freud implicitne robí (Butler, 2014).“ Identifikačný vzťah s otcom, ktorého pôvodnosť sa predpokladá, tak môže byť následkom toho, že sa ho chlapec vzdal ako objektu voľby, hoci to robí skôr, ako v prípade matky. Freud tu nezavádza pojem oidipovského komplexu na to, „aby vysvetlil, prečo chlapec musí poprieť matku a osvojiť si ambivalentný prístup k otcovi“, ako to opisuje Butler (Butler, 2014). Koncepcia oidipovského komplexu bola totiž v čase publikovania *Ja a Ono*, teda roku 1923, v psychoanalýze už dávno udomácnená. V *Ja a Ono* Freud naopak otvorene hovorí o tom, že *jednoduchý oidipovský komplex* zodpovedá istej schematizácii, ktorá však ostáva často prakticky oprávnená. Podrobnejšie skúmanie ale väčšinou odhalí *úplnejší oidipovský komplex*, ktorý je dvojitý, pozitívny a negatívny, a závislý od *pôvodnej bisexuality* dieťaťa. Práve tu sa Freud zároveň pohráva s myšlienkou, že ambivalencia k rodičom by mohla byť skôr prejavom tejto bisexuality, než že by sa vyvíjala z identifikácie v dôsledku postoja rivality (Freud, 1998b).

Butler celý problém extrahuje do vyjadrenia, že chlapec si musí vybrať nielen medzi dvoma objektmi, ale aj medzi dvoma sexuálnymi dispozíciami, mužskou a ženskou. To, že si chlapec obvykle vyberá heterosexuálnu dispozíciu (Freud nehovorí o heterosexuálnej dispozícii, ide o Butlerovej termín), by potom nebolo dôsledkom strachu z kastrácie zo strany otca, ale v dôsledku strachu z kastrácie ako strachu zo zoženšenia, ktoré sa v heterosexuálnej kultúre spája s mužskou homosexualitou. To, čo tu teda musí byť potrestané, nie je v prvom rade heterosexuálna žiadostivosť voči matke, ale homosexuálne obsadenie, ktoré sa musí podriadiť kultúrne schválenej heterosexualite (Butler, 2014). Kritizuje pritom Freudove rozpaky nad tým, čo vlastne presne znamená mužská a ženská dispozícia a hovorí o tom, že Freud vsúva do svojho textu pochybnosť: „nech ich tvorí čokoľvek“ (Freud, 2005a). Musíme však ostať verní textu. Freud na tomto mieste predsa nehovorí o mužskej a ženskej dispozícii, ale o *maskulínných dispozíciách* u dieťaťa. Pripúšťa

teda viacero mužských dispozícií, nakoľko ide o plurál, pripúšťa ich aj u malého dieťaťa (koniec koncov, on sám otvára tému pôvodnej bisexuality) a napokon, nejde o pochybnosť, ide skôr o rozpaky, nie však nad tým, čo znamená ono „maskulínne“, ale čo konkrétne predstavujú spomenuté „dispozície“. Freudovu poctivosť dokladá to, že priamo priznáva, že ich nevie vysvetliť alebo presnejšie opísať. Ja osobne chápem tieto pasáže ako odkaz na biologické a genetické premenné, pre neho, rovnako ako dnes pre nás, z väčšej časti neznáme. Butler sa podľa mňa dopúšťa chyby v tom, že sa síce pýta na ich podstatu, ale na otázky si sama a po svojom odpovedá:

„Čo sú primárne dispozície, na ktorých Freud celkom zjavne stroskotáva? Sú to atribúty nevedomého usporiadania libida? A ako vlastne tieto rôzne identifikácie, ktoré vznikli v dôsledku oidipovského konfliktu, pôsobia smerom k posilneniu alebo rozptýleniu každej z týchto dispozícií? Ktorý aspekt ženskosti nazývame dispozičným a ktorý je dôsledkom identifikácie? A čo nám bráni pochopiť „dispozície“ bisexuality ako dôsledky alebo výsledky celých sérií identifikácií (Butler, 2014)?“ Butler teda predpokladá, že dispozície sa týkajú nevedomia, identifikácií, či interiorizácií. Takého chápanie by iste destabilizovalo Freudove tézy, ak by pravda nechápal dispozície skôr biologicky, čomu by sme sa u Freuda, pre ktorého je anatomia osudom (Freud, 1998c), vôbec nemuseli diviť. Butler však svoju ďalšiu kritiku stavia práve na tom, že oddeľuje ženskosť, nadobudnutú interiorizáciami, od ženskosti, ktorá je prísne dispozičná. Tu už však ide o jej vlastné spracovanie Freudovho textu, v ktorom sa predsa takáto pojmová separácia nikde nevy-skytuje, nakoľko Freud nehovorí o nejakej prísne dispozičnej ženskosti, len poukazuje na silu dispozícií v ovplyvnení následných identifikácií. Pomôžme si radšej samotným textom:

„Analýzy veľmi často ukazujú, že ak sa dieťaťko muselo vzdať otca ako objektu lásky, začne prejavovať svoju maskulínnu zložku, a namiesto identifikácie s matkou nastupuje identifikácia s otcom, teda so strateným objektom. Samozrejme, závisí to od toho, či sú jej maskulínne dispozície (nech ich tvorí čokoľvek) dosť silné. Zdá sa, že skutočnosť, či bude výsledkom oidipovskej situácie identifikácia s otcom alebo s matkou, závisí u oboch pohlaví od relatívnej sily maskulínnej a feminínnej sexuálnej dispozície (Freud, 2005a).“

Sexuálne dispozície sú pritom jedným spôsobom, ako do osudu oidipovského komplexu zasahuje bisexualita, druhým je už spomínaná úplnejšia forma oidipovského komplexu, ktorú však Freud vo svojom texte opisuje až následne (Freud, 1998b). Načrtnuté teoretické uzly pritom ponecháva zviazané, bez detailnejšieho nárysu riešenia, i keď celý rébus napokon uzatvára tým, že zánik oidipovského komplexu spája aj s identifikáciou s otcom, aj s identifikáciou s matkou. Identifikácia s otcom uchováva materský objekt pozitívneho komplexu a súčasne nahrádza otcovský objekt obráteného komplexu a podobne je to v prípade identifikácie s matkou. V rôzne silnej výraznosti oboch identifikácií sa potom bude odrážať nerovnosť oboch pohlavných dispozícií. Takto možno ako najvšeobecnejší výsledok sexuálnej fázy, ktorá je ovládaná oidipovským komplexom, predpokladať určitú sedimentáciu vo vnútri Ja, ktorá spočíva v založení oboch týchto navzájom nejakým spôsobom spojených identifikácií (Freud, 1998b).

Freud teda u konkrétneho dieťaťa predpokladá nerovnakosť mužských a ženských dispozícií, pričom práve relatívne silnejšia dispozícia má zásadný vplyv na ďalší vývoj, respektíve na odlišne vyjadrené identifikácie s otcom a s matkou. Podľa mňa nie je žiadny dôvod na to, aby sme tieto dispozície chápali inak, než biologicky. Butler ich však vníma ako produkované účinkami zákona nastoleného kultúrou a hovorí pritom o falošnom fundacionalizme, do ktorého sme sklzáli vďaka nášmu jazyku, keď prechádzame zo slovesnej podoby „byť disponovaný“ k podobe podstatného mena, v ktorej tvar „mať dispozície“ stuhne (Butler, 2014). Opäť však máme povinnosť poukázať na pôvodný Freudov text, v ktorom sa maskulínne a feminínne dispozície síce bližšie neanalyzujú, nepoužívajú sa však v Butlerovou kritizovanom stuhnutom význame, ale skôr ako dynamické faktory, ktorých relatívna sila je pre ďalší vývoj veľmi dôležitá, nie však v zmysle rigidného determinizmu.

Tabu homosexuality

Butler chápe *rodovú identifikáciu* ako interiorizáciu jedného z rodičov ako objektu lásky (o jej nie celkom správnom používaní termínu interiorizácia som sa už zmienil vyššie, podobne nesprávne podľa mňa autorka používa aj termín inkorporácia), pričom tento rodič nie je len zakázaný ako objekt lásky, ale je zároveň aj niekým zakazujúcim alebo odopierajúcim objektom lásky. Freud sám hovorí, že *Nadja* (*Über-Ich*) je zvyškom prvých objektových volieb Ono, ale má význam aj ako energický *reaktívny výtvor* (*Reaktion-sbildung*) protikladný k týmto voľbám. Nadja tak v sebe nosí nielen príkaz: „Musíš byť ako tvoj otec“, ale aj zákaz: „Nesmieš byť taký ako tvoj otec – nesmieš robiť všetko, čo robí on, lebo niektoré veci sú vyhradené iba preňho (Freud, 2005a).“ Freud používa pojmy *Nadja* a *Ideál Ja* (*Idealich*) zameniteľne, pričom Ideál Ja má pomáhať pri potláčaní oedipovského komplexu, „dokonca tejto revolučnej udalosti vďaka za svoj vznik (Freud, 2005a).“ Ak si to zhrnieme, mužskosť chlapca sa utvára na základe identifikácie s otcom, ktorý je tiež zakázaným objektom, nie je ním len matka. Otec je však v Butlerovej chápaní zakázaný prostredníctvom *tabu homosexuality*, kým matka prostredníctvom *tabu incestu*. Identifikácia s otcom má vplyv na formovanie Nadja, je známkou zániku oedipovského komplexu, pričom v sebe vo vzťahu k Ja nesie ďalšie zákazy. Odoprenie otca ako objektu lásky je odoprením homosexuálneho objektu, pričom jeho strata sa rieši identifikáciou. Rodová identifikácia, založená na tom istom pohlaví, súvisí s objektovým vzťahom s rodičom rovnakého pohlavia, vzťahom, ktorý je vždy homosexuálny, ako upozorňuje Butler. Rodová identifikácia je podľa nej istým druhom melanchólie, v ktorej sa pohlavie zakázaného objektu interiorizuje ako zákaz, respektíve, *rodová identita* je v prvom rade interiorizáciou zákazu. Jej melancholický charakter spočíva v tom, že je vlastne identifikáciou strateného objektu. Vyriešenie oedipovského komplexu teda ovplyvňuje rodovú identifikáciu nielen cez tabu incestu, ale aj cez tabu homosexuality. Rodová identita sa prostredníctvom tohto tabu nielen konštruje, ale sa jeho sústavným používaním aj udržuje (Butler, 2014).

Ak by sme sa vrátili k problematike dispozícií, tak vo svetle Butlerovej interpretácie ich môžeme vnímať skôr ako podvod, nakoľko *heterosexuálna dispozícia* podľa nej nie je primárna, ale vzniká až zákazom homosexuálneho vzťahu,

respektíve vplyvom interiorizovaného zákona, ktorý vytvára a reguluje rodovú identitu a heterosexualitu (znova upozorňujem, že Freud na žiadnom mieste nespomína heterosexuálne dispozície, ale len dispozície mužské a ženské). Tabu homosexuality totiž podľa nej musí predchádzať tabu heterosexuálneho incestu. Pôvodné homosexuálne zameranie libida však podlieha vytesneniu, takže heterosexuálna túžba je už len premiestneným fenoménom. Heterosexualita je teda produktom represívneho zákona. Ak by sme to aplikovali na chlapcov mužskosť, tak jeho identifikácia s otcom, ktorú Freud predpokladá ako prvotnú, má už sama melancholický charakter. Je identifikáciou na základe zákazu otca, respektíve homosexuálneho vzťahu s ním. Sexuálnu dispozíciu Butler považuje za niečo, čo je vytvorené identifikáciou s jedným z rodičov, a to tou identifikáciou, ktorej má vlastne predchádzať (Kobová, 2014). Takéto tvrdenie môže byť síce vnímané ako v istom zmysle konzekventné vzhľadom na citované texty Sigmunda Freuda, ale už na prvý pohľad je nielen paradoxné, ale aj vyslovene bizarné. Znamenalo by to, že homosexuálny vzťah k otcovi je vlastne prvotným sexuálnym vzťahom chlapca, ktorý však podlieha kultúrnemu zákazu, takže heterosexuálnymi sa stávame len a len vplyvom kultúry. Znamenalo by to, že heterosexuálna orientácia a správanie nemá biologické korene, pretože je len prejavom represívneho zákona. Znamenalo by to, že kultúra vlastne tvrdo mrzačí prirodzenú homosexuálnu orientáciu dieťaťa a násilne z neho kreše heterosexuálneho muža alebo ženu.

Za seba ako psychiatra vyjadrujem obrovské prekvapenie, že sa o takejto teórii vôbec vedie diskusia. Butlerovej chybné interpretácie sú síce založené na Freudovom diele, ale aj na snahe špecificky uchopiť význam dispozícií inak, než biologicky. Freud videl v mužských a ženských dispozíciách akýsi ťah, a ja sa nebojím povedať, že biologicky podmienený, ktorý rozhodujúcou mierou prispieva k priebehu a k vyriešeniu oedipovského komplexu.

Pár záverečných poznámok k zániku oedipovského komplexu

Nesmieme však zabudnúť na jednu zásadne dôležitú okolnosť. Freud o zániku oedipovského komplexu písal ešte raz roku 1924, teda rok po vydaní *Ja a Ono*, a to v práci *Zánik oedipovského komplexu* (Freud, 1998c). Týmto dielom sa však Butler v knihe *Trampoty s rodom* prekvapivo nezaobrá. V snahe vystopovať Freudove pohľady na oedipovskú situáciu a problematiku maskulinity a feminity by to pritom bol jasný a zrozumiteľný krok a jeho opomenutie je veľkou chybou. V tomto spise totiž Freud reviduje svoje chápanie oedipovskej situácie do tej miery, že pripúšťa i jej samovoľné vyriešenie, keď jednoducho nastane čas, podobne, ako v istom čase nutne vypadajú mliečny zuby. Žiadny otcov zákaz nie je nevyhnutný, pretože oedipovský komplex by zanikol i tým, že sa vytúžené uspokojenie stále nedostavuje, takže sa nakoniec dieťa od svojej beznádejnej náklonnosti samo odvráti. Takéto tvrdenie definitívne oslabuje Butlerovej lipnutie na zákaze, či už vo forme tabu incestu, alebo tabu homosexuality. Oedipovský komplex zanikne proste vtedy, keď na to príde čas, teda keď nastáva obdobie latencie. Ide totiž o dedičnosťou určený, a teda upresníme, že tým pádom aj biologicky určený jav, ktorý musí podľa

programu aj pominúť, ak už uplynul jeho čas (Freud, 1998c). Zároveň je to potvrdenie Freudovho silnejúceho biologického uvažovania v tejto veci, nakoľko oidipovská kríza sa odohráva podľa programu, ktorý má nielen ontogenetický, ale aj fylogenetický rozmer. Freud tu mimochodom tvrdí, že kastročná hrozba vychádza väčšinou od žien, ktoré vychovávajú dieťa, respektíve od matiek, čo na celú situáciu tiež vrhá trochu odlišný pohľad. Oidipovský komplex pritom nie je len vytesnený, nakoľko tak by stále mohol v nevedomí patogénne pôsobiť, ale v optimálnych podmienkach dochádza k jeho zrušeniu a zničeniu. To, že je v prípade oidipovského komplexu anatómia osudom, komentuje Freud tým, že morfológický rozdiel sa musí prejavíť v rozdielnosti psychického vývoja (Freud, 1998c). Ide o definitívnu ranu pre Butlerovej tvrdenia, ktoré sa opierajú o psychogenetické porozumenie dispozíciám, ktoré sa tu však chápu vyslovene biologicky, takisto ako aj načasovanie vzniku a zániku oidipovskej drámy.

Literatúra

- Bem, D.J.:** Exotic becomes erotic: A developmental theory of sexual orientation. *Psychol. Rev.*, 1996, 103, č. 2, s. 320-335.
- Butler, J.:** Trampoty s rodom. Feminizmus a podrývanie identity. Bratislava: Aspekt, 2014, 268 s.
- Diamond, M.J.:** Masculinity unraveled: The roots of male gender identity and the shifting of male ego ideals throughout life. *J. Am. Psychoanal. Assoc.*, 2005, 54, č. 4, s. 1099-1130.
- Diamond, M.J.:** The shaping of masculinity: Revisioning boys turning away from their mothers to construct male gender identity. *Int. J. Psychoanal.*, 2004, 85, č. 2, s. 359-379.
- Freud, S.:** Davová psychologie a analýza Já. In: *Mimo princíp slasti a jiné práce z let 1920-1924. Sebrané spisy Sigmunda Freuda. Třináctá kniha.* Praha: Psychoanalytické nakladatelství, Jiří Kocourek, 1998(a), s. 59-127.
- Freud, S.:** Já a Ono. In: *Mimo princíp slasti a jiné práce z let 1920-1924. Sebrané spisy Sigmunda Freuda. Třináctá kniha.* Praha: Psychoanalytické nakladatelství, Jiří Kocourek, 1998(b), s. 189-229.
- Freud, S.:** Zánik oidipského komplexu. In: *Mimo princíp slasti a jiné práce z let 1920-1924. Sebrané spisy Sigmunda Freuda. Třináctá kniha.* Praha: Psychoanalytické nakladatelství, Jiří Kocourek, 1998(c), s. 313-320.
- Freud, S.:** Ja a Ono. In: *Za princípom slasti.* Bratislava: Kalligram, 2005(a), s. 106-151.
- Freud, S.:** Pudy a ich osudy. In: *Za princípom slasti.* Bratislava: Kalligram, 2005(b), s. 26-47.
- Freud, S.:** Smútok a melanchólia. In: *Za princípom slasti.* Bratislava: Kalligram, 2005(c), s. 9-25.
- Greenson, R.R.:** Disidentifying from mother: Its special importance for the boy. *Int. J. Psychoanal.*, 1968, 49, č. 2, s. 370-374.
- Kobová, E.:** Medzi nepoddajnosťou poriadku a jeho každodenným prekračovaním. In: *Butler, J.: Trampoty s rodom.* Bratislava: Aspekt, 2014, s. 236-268.
- Laplanche, J., Pontalis, J.B.:** Psychoanalytický slovník. Bratislava: Veda, 1996, 551 s.
- Lišková, K.:** Hodné holky se dívají jinam. Feminismus a pornografie. Praha-Brno: Slon, 2009, 178 s.
- Nicolosi, J.J.:** Shame and Attachment Loss. *The Practical Work of Reparative Therapy.* Illinois: IVP Academic, 2009, 474 s.
- Patarák, M.:** Problémy spojené s konceptom sublimácie. *Psychiatr Prax*, 2015, 16, č. 4, s. 150-151.
- Rycroft, Ch.:** Kritický slovník psychoanalýzy. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, Jiří Kocourek, 1993, 156 s.
- Schore, A.N.:** Affect regulation and the Repair of the Self. New York, London: W.W. Norton and Company, 2003, 384 s.
- Spilková, J.:** Psychosexuální vývoj. In: *Weiss, P. a kol.: Sexuologie.* Praha: Grada Publishing, 2010, s. 93-106.

Do redakcie došlo 31.3.2016.